

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Přístup učitelů k problematickým žákům a řešení problematických situací

Vypracovala: Kateřina Kolářová
Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Laibrt

České Budějovice 2022

Poděkování

Prostřednictvím těchto slov bych ráda poděkovala mému vedoucímu práce Mgr. Lukášovi Laibrtovi za odborné vedení, cenné rady, trpělivost a neustálou podporu, kterou mi věnoval po celou dobu psaní mé bakalářské práce.

Následně bych ráda vyjádřila poděkování mé rodině a partnerovi, kteří mě během celého studia podporovali a stáli při mém boku i během těch nejtěžších chvil. Dodávali mi odvahu, každý den ve mě věřili a ukázali mi, že nic není tak špatné, jak se zdá.

Mé poslední díky je věnováno skvělým kolegyním z práce, za jejich trpělivost a pomocnou ruku pokaždé, kdy byla potřeba a všem informantům, jelikož bez nich by tato práce nikdy nevznikla.

Vážím si každého z vás.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma Přístupy učitelů k problematickým žákům a řešení problematických situací jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 8.7.2022

.....

Abstrakt

Cílem této bakalářské práce je prozkoumat přístupy vyučujících k problémovým studentům, jejichž chování může být zapříčiněno osobními překážkami, trápením, potížemi, či pocitem nejistoty. Bakalářská práce má dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část práce pojednává o kázni, morálce, respektu a autoritám studentů vůči vyučujícím. Dále jsou v teoretické části zahrnuty aspekty, jež mohou mít vliv na chování jedince. Praktická část je věnována kvalitativnímu výzkumu, kde je ke sběru dat použit polo-strukturovaný rozhovor. Informanti rozhovorů jsou učitelé základních škol a nižších gymnázií. Otázky v rozhovorech jsou směřovány na zkušenosti učitelů s problematickými žáky a řešení problematických situací.

Klíčová slova: problematické chování; učitelé; kvalitativní výzkum; polo-strukturovaný rozhovor

Abstract

The aim of this bachelor's thesis is to investigate teachers' approaches to problematic students, whose behaviour may be caused by personal obstacles, suffering, difficulties, or a feeling of insecurity. The bachelor thesis has two parts, theoretical and practical. The theoretical part of the thesis deals with discipline, morality, respect, and authority of students towards teachers. Furthermore, the theoretical part includes aspects that can influence an individual's behaviour. The practical part is devoted to qualitative research, where a semi-structured interview is used to collect data. Interview informants are primary school and junior grammar school teachers. The questions in the interviews are aimed at teachers' experiences with problematic pupils and solutions to problematic situations.

Key words: problematic behaviour; teachers; quality research; semi-structured interview

Obsah

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. KÁZEŇ.....	9
1.1. Funkce kázně	10
2. PROBLÉMOVÉ CHOVÁNÍ ŽÁKA	12
2.1. Problémové chování	12
2.2. Příčiny vzniku problémového chování	13
2.3. Typy problémového chování	15
2.3.1. Nadměrné upoutávání pozornosti	16
2.3.2. Negativismus	16
2.3.3. Lhaní	16
2.3.4. Krádeže a vandalismus	17
2.3.5. Útěk	17
2.3.6. Agrese a šikana	18
2.3.7. Alkohol a drogy	19
2.4. Problémový žák	20
2.5. Problémová třída.....	20
3. ŘEŠENÍ PROBLEMATICKÝCH SITUACÍ.....	22
3.1. Řešení školní nekázně.....	22
3.1.1. Činy učitele před zahájením kázeňských zásahů	23
3.1.2. Obecný postup zaměřený na řešení školní nekázně	24
3.2. Řešení problémového chování u žáka	25
PRAKTICKÁ ČÁST	27
4. VÝZKUMNÝ CÍL.....	27
5. KVALITATIVNÍ VÝZKUM	28
6. METODY ZÍSKÁVÁNÍ DAT	29
6.1. Kvalitativní dotazování.....	29
6.1.1. Polostrukturovaný rozhovor.....	29
7. VÝZKUMNÝ SOUBOR A PRŮBĚH SBĚRU DAT	31
8. VÝZKUMNÁ DATA A OKRUHY OTÁZEK.....	32
9. ANALÝZA DAT	34
9.1. Analýza rozhovoru s paní Evou.....	34
9.2. Analýza rozhovoru s paní Markétou	35
9.3. Analýza rozhovoru s panem Josefem	37
9.4. Analýza rozhovoru s paní Ivanou	38
9.5. Analýza rozhovoru s panem Lubošem.....	39
9.6. Analýza rozhovoru s paní Alenou	41
10. VÝSLEDKY VÝZKUMU	43
10.1. Výzkumná otázka č. 1.....	43
10.2. Výzkumná otázka č. 2.....	44
10.3. Výzkumná otázka č. 3.....	46
10.4. Výzkumná otázka č. 4.....	47
ZÁVĚR.....	50

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	52
SEZNAM PŘÍLOH	54

ÚVOD

Problémové chování žáků je často řešeným tématem, kterým se zabývají nejen pedagogové a rodiče, ale i další odborníci po celou řadu let. Je to nevyhnutelné téma v roli pedagoga, se kterým se každý vyučující na svém pracovišti setkává. Nicméně je třeba se zamyslet, zda jsou pedagogové dostatečně proškoleni, pro řešení problematických situací ve škole. Dospívající člověk je plný emocí, citů a vnitřních pocitů, tudíž některé postupy pedagogů nemusí být vhodné a naopak, někteří pedagogové mají svůj styl řešení problematických situací, který může být pro studenty vhodný. Je nutné brát v potaz, že každý člověk je jedinečný, tudíž určité postupy, které fungovaly na jednoho žáka, nemusí být vhodné pro další žáky. Toto je pro vyučující velice náročná situace, jelikož v případě výskytu kázeňských problémů, musí vyučující správně vyhodnotit situaci a následně odhadnout možné řešení.

Z výše uvedených důvodů jsem se rozhodla vypracovat bakalářskou práci na téma problémového chování žáků, jelikož je důležité si uvědomit, že mnohdy člověk reaguje určitým nevhodným způsobem. A to pouze z důvodu, že si neumí sám poradit se svými problémy, potřebuje pomoc, ale má strach a obavy přiznat svému okolí že pomoc skutečně potřebuje.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části. V první polovině práce se pojednává o teoretických záležitostech. Je věnována zejména kázni, problémovému chování a jejich řešení. Druhá část je zaměřena na praktický výzkum na základě kvalitativního šetření. Informanti jsou pedagogové z druhého stupně základních škol a pedagogové z nižších gymnázií.

TEORETICKÁ ČÁST

Chování člověka je souhrn všech vnějších projevů, činností, jednání a reakcí které následují po určitém vnitřním nebo vnějším podnětu. Lidské chování je velice rozdílné, není tedy možné, aby na stejný podnět reagoval každý člověk stejným projevem. To je způsobeno tím, že lidé mají rozdílný práh snesitelnosti. Dále na to má také vliv kultura, ze které daná osoba pochází, jelikož co může být v pořádku pro jednu kulturu, nemusí být akceptovatelné jinou kulturou. Na chování má jistě vliv spousta dalších okolností. Mezi ně řadíme například počasí, politickou situaci, či celkově psychický a fyzický stav osoby. Tyto veškeré faktory mají následně veliký vliv na kázeň a morálku člověka.

1. Kázeň

Vlivem velmi dynamického společenského vývoje v současné době dochází k destrukci mnoha tradičních hodnot. Je přirozené, že postupem času bude téma kázně vnímáno jinak než v minulosti. Nicméně i v současné době jsou jistá pravidla, která je nutno dodržovat, a to nejen v prostorech školy. Průcha, Walterová a Mareš (2001) definovali kázeň a tvrdili, že se jedná o vědomé a přesné plnění zadané sociální role, stanovených úkolů, určených činností, spojené s respektováním autority. Žák se ve školním prostředí musí řídit dvěma normami. Jedná se o školní řád a slovní pokyny vedení školy a učitelů. Školní řád je psaný závazný dokument, který upravuje vnitřní život školy. Žáci se jím musí řídit zrovna tak, jako zaměstnanci školy či zákonní zástupci a jeho porušení vede k řádnému postihu.

Bendl (2001) se tématu kázně věnoval a tvrdí, že kázeň je silně ovlivněna přístupem k životu, světovým názorem, přístupem ke společnosti, lidem, chápáním svobody, postojem k povinnostem, náboženským vyznáním, politickým smýšlením, hodnotovým žebříčkem a dále také věkem. Rozděluje ji podle typu instituce například na kázeň státní, školní, vojenskou, sportovní atd. Bendl (2011) definuje kázeň jako vědomé dodržování školního řádu a pokynů stanovených učiteli, případně dalšími zaměstnanci školy.

1.1. Funkce kázně

Bendl (2011) taktéž definoval pět funkcí kázně:

1. Funkce orientační – díky těmto normám jedinec ví, co může od druhých lidí očekávat, kázeň pomáhá lidem lépe se orientovat ve společnosti
2. Funkce ochranná – slouží především k tomu, aby se jedinec cítil dobře a bezpečně, dodržování kázně chrání jedince před konflikty a bezprávím
3. Funkce existenční – slouží k tomu, aby lidstvo mohlo přežít, jelikož kdyby nebylo sebekázně, lidstvo by nemělo šanci přežít
4. Funkce sociotvorná – kázeň je předpoklad, aby mohla společnost normálně fungovat
5. Funkce výkonová – jedinec je díky kázní více produktivní a efektivní

Další, kdo se zabývá pojmem kázně a její funkce je Střelec (2011) a uvádí dvě funkce kázně. První funkcí je funkce individuální, která je soustředěna na jednoho konkrétního jedince a pomáhá mu při jeho procesu sebevýchovy a zároveň mu je nápomocna jak při vědomém, tak i při nevědomém osvojování si vědomostí a dovedností. Druhá funkce je sociální, která pracuje s tvrzením, že dodržování norem zvyšuje výkon jednotlivce a skupiny a dále také zabezpečuje postavení jednotlivce ve společnosti.

Formy nekázně jsou dynamické, stále se mění a vyvíjí s dobou, zrovna tak i kriminalita dětí a mládeže. Nové způsoby negativního chování jsou silně ovlivněny pokrokem v oblasti vědy a techniky, jelikož dochází stále k intenzivnějšímu vývoji nových technologií. Mezi masově rozšířené druhy kriminality mezi dětmi a mladistvými řadíme patologické hráčství, drogovou kriminalitu a dětskou prostituci a pornografii. Nutno také podotknout, že postupem času se stále více vyskytují delikventní party, gangy a extremistické skupiny. Co se týče školní nekázně, lze konstatovat, že se také stále proměňuje s postupujícím časem, vývojem společnosti, úrovní poznání, vědy, techniky a kultury. Některé její formy téměř vymizely, jedná se především o rouhání se, či projevy bezbožnosti. Další formy přetrvávají dodnes – šikana; vulgárnosti; drzé

chování; nebo také kouření, užívání alkoholu či drog a jiné formy zase nově vznikají. Mezi nově vzniklé nežádoucí projevy chování řadíme nošení výbušnin do školy; výhružné telefonáty, oznamující umístění výbušniny ve škole; vyrušování či opisování prostřednictvím mobilního telefonu (Bendl, 2011).

2. Problémové chování žáka

Pro mnohé z nás může být poněkud vágní termín problémové chování žáka. Každý člověk má různé hranice a to, co může být nevhodné pro jednoho pedagoga, může druhému naopak připadat v pořádku. Je zcela přirozená rozdílnost lidí, nicméně každá společnost má své hranice a na vnímání těchto žáků mají veliký vliv aktuálně přijímané normy, očekávání pedagogů a požadavky školy na své studenty. Presslerová (2013) definuje problémové chování žáka jako chování dítěte, které překračuje očekávané projevy chování a to vzhledem k věku a k situaci, kontextu a nese v sobě negativní konotace. Fontana (2003) se s tímto názorem shoduje a také vnímá problémové chování jako takové, které je pro učitele nepřijatelné. Nicméně je třeba zdůraznit, že takové chování se jeví problémové pouze konkrétnímu učiteli, jelikož každý vyučující má různé představy ideálního chování žáka. Fontana (2003) definuje problémové chování jako takové, které ohrožuje sociální a psychickou duševní pohodu a zdraví, a to nejen v přítomnosti, ale také v budoucnosti. Žák je považován za problémového až tehdy, kdy jsou jeho projevy rozdílné od aktuálně přijímaných norem. Tyto normy jsou řízeny projevy chování ostatních členů určité skupiny.

2.1. Problémové chování

Pojmy problémové chování a poruchy chování bývají často zaměňovány. Přestože spolu úzce souvisí, nejedná se o dva totožné pojmy. Problémové chování žáka označuje chování dítěte ve školním věku, které je nevhodné a obtěžuje ba dokonce i vyrušuje okolí, nicméně svou intenzitou a opakováním nedosahuje úrovně poruchy chování. Studenti, jež se potýkají s poruchou chování si jsou plně vědomi, že jednají proti pravidlům školy a mají motivaci ke změně. Problémové chování by mělo být zvládnutelné běžnými pedagogickými postupy učitelem ve spolupráci se školským poradenským pracovištěm. Veškeré lidské činy, reakce a skutky mají nějaký důvod či

motiv a zpravidla se využívají k uspokojení některé potřeby. Jinak tomu není ani u asociálního chování. Nežádoucí chování je způsobeno motivací a vychází z několika možných potřeb jako je potřeba stimulace, citové jistoty a bezpečí, seberealizace, úniku z aktuálně tíživé situace, nebo také z potřeby získat žádoucí materiální prostředky (Vágnerová, 2012).

2.2. Příčiny vzniku problémového chování

Problémové chování má jisté faktory vzniku. Řadíme sem biologické faktory, které obsahují neurologickou poruchu zpracování nervových impulsů dítěte, kvůli které vzniká nerovnováha v činnosti neurotransmiterů, dále také nerovnováha hormonů testosteronu či serotoninu, perinatální komplikace a další jiné zdravotní problémy. Na chování dítěte má také vliv období dospívání, jelikož ve věku od 10 do 19 let člověk prochází náročným obdobím velkých změn. Dochází ke změnám tělesným, psychickým, i sociálním. Přičemž tělesné změny jsou způsobeny vývojem jedince, kdy se mu mění postava a získává nové tělesné rysy. U psychických změn dochází k transformaci myšlení a uvažování, jedinec vnímá problémy každodenního života a psychicky se připravuje na „dospělácký“ život. Dospívající člověk je charakteristický vysokými výkyvy nálad, jelikož je schopný reagovat v jeden moment radostně, ale i vztekle, smutně a urážlivě. Typickou vlastností je vysoká sensibilita a celková zmatenost v jeho životě. Vlivem těchto emocí a pocitů člověk jedná drze, občas i agresivně. Zoufale se pokouší vyznat v sobě samém, být pochopen a jeho cílem je jednat dle svých přesvědčení a stát se dospělým, který má dostatek schopností a znalostí něco dokázat (Hutyrová a kol., 2019).

Do psychických změn se dle Augerové a Boucharlatové (2005) řadí:

- Stesk po dětství

Někteří jedinci mají tendenci dospět co nejdříve, naopak jiní se nedokážou smířit s příchodem dospělosti a je pro ně loučení s dětským životem bolestné. Vzhledem k tomu, že fáze odloučení se od dětského života znamená pro jedince oddělit se,

zbavit se určitého typu vztahů, výhod a radostí, je toto období pro jedince psychicky náročné a přináší pocity smutku a opuštěnosti.

- Obrázek o vlastním těle

Proces dospívání s sebou nese změnu vztahu jedince ke svému vlastnímu měnícímu se tělu. Tělo se také stává hlavním prostředkem sebevyjádření prostřednictvím stylu oblékání, líčení a účesu. Člověk cítí potřebu se zviditelnit, nicméně svou pravou osobu schovává za svou image a využívá ji jako svůj provizorní ochranný štít.

- Síla emocí

Jak již bylo zmíněno dříve, v době dospívání jedinec prožívá prudké změny nálad a emoce se v tomto období projevují mnohem častěji a intenzivněji. S těmito emocemi se mnohdy vypořádávají pomocí agresivních reakcí a provokacemi.

- Snění a představivost

V průběhu dospívání často dochází ke snění, což ne vždy bývá okolím přijímáno s pochopením. Jedná se o důležitou část dospívání mladého člověka, jelikož pomocí představivosti a následně uskutečnění daných myšlenek pomáhá jedinci s řešením svých problémů a frustrací.

- Úzkost z dospělosti

Dospívající jedinec se často ocitá mezi pocitem všemohoucnosti a pocitem méněcennosti a nejistoty. To je způsobeno tím, že si dotyčný nedovede odvodit svou hodnotu od toho, jak ho vidí rodiče. V tomto případě je mladý člověk nespokojený sám se sebou a má strach z hodnocení a posuzování druhých lidí, ztrácí sebedůvěru a má pocit, že je slabý a zranitelný.

Dalším faktorem jsou ekonomické a sociální faktory, jelikož s negativním socioekonomickým statusem rodiny korelují sociopatologické charakteristiky. Do sociálního faktoru tudíž řadíme skutečnosti jako jsou: závažné psychické onemocnění rodičů, rozvrácená rodina či domov, nedostatečné materiální a emocionální zázemí,

zanedbávání péče v oblasti finančního zabezpečení, nebo také neuspokojování základních biologických a psychických potřeb. Postupem času se stále více vyskytují problémy v rodinách, které vedou k rozvodovosti, či jinému odloučení rodičů od sebe. Tento jev je pro dospívajícího člověka psychicky velice náročný a mnohdy se s ním jedinec neumí vnitřně vypořádat a veškeré emoce uchovává uvnitř sebe. To následně mnohdy vede k projevům problémového chování (Hutyrová a kol., 2019).

Dospívající člověk je mnohdy mnohem zranitelnější, než se na první pohled může zdát. Prochází vývojem a s mnohými situacemi se zkrátka neumí nebo nechce vypořádat, přitom by ve spoustě případech pomohlo, kdyby se jedinec dokázal otevřít, poodhalit své vnitřní emoce a snažil se při nejmenším komunikovat. Komunikace je totiž klíč ke spokojenému životu, jelikož aby byl člověk pochopen okolím, je třeba, aby se svěřil se svými pocity a emocemi. U dospívajících lidí se často vyskytuje strach z odhalení svých slabín, a proto se pokouší chovat dospěle, silně a sebevědomě. Vlivem tohoto chování a neřešení situací, postupem času dochází k nevědomému vypořádávání se se situacemi, a to prostřednictvím problémového chování. Člověk vyžaduje pozornost, vyrušuje ve škole, ubližuje žákům, ale mnohdy je příčina jiná než pouze zlá povaha dané osoby. Pravou příčinou může být fakt, že jedinci chybí láska, doteky, kontakt s lidmi, přátelství, nebo se neumí vypořádat se situací, kterou prožívá v prostředí své rodiny, či vrstevníků.

2.3. Typy problémového chování

Problémové chování se vyskytuje v různých formách a pro každého člověka jsou hranice problémového chování vymezeny různě. Hutyrová a kol. (2019) definují určité typy problémového chování:

- Nadměrné upoutávání pozornosti
- Negativismus
- Lhaní
- Krádeže
- Čachrování

- Útěk
- Toulání
- Agrese

2.3.1. Nadměrné upoutávání pozornosti

Tento jen je považován za projev problémového chování do školního věku. Dítě usiluje prosadit se v kolektivu prostřednictvím „šasťování“, které je častější u chlapců než u dívek. Důvodem těchto projevů jsou vnitřní pocity méněcennosti a citové strádání (Hutyrová a kol., 2019).

2.3.2. Negativismus

Negativismus může vzniknout jako důsledek ADHD, neuroticismu nebo špatné výchovy. Projevuje se jako odmítání názorů autorit, neposlušnost a odmítání. Souvisí s nerovnoměrností duševního vývoje, jelikož u dítěte přetrvává období vzdoru a umíněného chování až do školního věku. Jedinec není schopný akceptovat normy a požadavky v chování, jež jsou na něj kladeny (Hutyrová a kol., 2019).

2.3.3. Lhaní

Dle Hutyrové (2019) dítě využívá lhaní jako únik z osobně nepříjemné situace, jelikož daný stav není schopno vyřešit jinak. Má charakter zapírání a omlouvání s cílem získání výhody, či poškození druhého člověka. Hartl a Hartlová (2000) definovali lhaní jako vydávání nepravdy za pravdu, což je nejčastěji motivované snahou vyhnout se nepříjemnosti nebo získat nějakou výhodu. Lhaní má své jisté podoby a lze ho rozdělit na zapírání, lhaní s účelem povyšovat se, či vytahovat, sváděním něčeho na jiného člověka a na podvod ke svému vlastnímu prospěchu a ke škodě někoho jiného. Většina forem lhaní připadá na zapírání a výmluvy, které se uskutečňují v prostředí školy v souvislosti s plněním úkolů a dostáváním hodnocení a poznámek. Nutno podotknout, že lhaní je nejčastěji uplatňované jedinci, jejichž rodiče požadují až příliš vysokou

informovanost o svém dítěti. Je však přirozené, že si člověk chce uchovat některá svá tajemství pro sebe, zejména adolescenti se ve svém dospívajícím věku potýkají s řadou, pro ně, nových informací a zkušeností, které neradi sdílí (Matějček, Dytrych, 1997).

2.3.4. Krádeže a vandalismus

Krádež je typ problémového chování, který se vyznačuje svou záměrností a mohou ji doprovázet i projevy násilí, v tomto případě mluvíme o loupeži či přepadení. U dětí je nutno rozlišovat, zda si je dítě vědomo rozdílu mezi vlastními věcmi a cizími věcmi (Hutyrová a kol., 2019).

Vandalismus je úzce spjatý s krádežemi a velmi často k němu dochází za účelem získání větší atraktivity a uznání v partě. Ve většině případů je provázen ve skupinách, jejichž členové vzájemně spolupracují na zanechání stop. Jedná se o vědomé poškození a ničení veřejného či soukromého majetku. Dotyčný nemá k ničení žádný motiv, koná pouze pro své potěšení, ego, či potřebu odreagovat se. Mezi nejčastější formy vandalismu řadíme graffiti, demolování veřejných objektů, či poškozování soukromého majetku (Goldstein, 1996).

2.3.5. Útěk

K útěku dochází v případě, kdy si jedinec neví rady se situací, kterou si prochází a v daném prostředí se necítí komfortně. V dospívajícím věku jedinec prochází velikým vývojem, a to nejen fyzickým, ale především psychickým. Dítě je více přecitlivělé a na určité podněty může reagovat nepřiměřeně. Vzhledem k tomu, že každý člověk dospívá jinou rychlostí, dochází často ke konfliktům mezi vrstevníky a mnohdy také k šikaně, což může postiženého dospívajícího vést k záškoláctví a následně k útěku. Mnohdy se ale jedná o problémy v rodině, kdy je jedinec natolik zoufalý, že se rozhodne utéct. Ať už se jedná o rozvrácenou rodinu, konflikty mezi rodičem a potomkem, finanční problémy, nebo jakékoli jiné trable, na dospívajícího tyto věci silně působí a v případě, že neumí se svými emocemi pracovat, dostatečně nekomunikuje, či nevyhledá odbornou pomoc, rozhodne se utéct.

Existují dvě formy útěků. První z nich je útek impulzivní, tento je méně závažný, jelikož jedinec jedná v afektu, rychle a nerozvážně. Obvykle se jedná o útek nedaleko domova a typickým rysem je vyhledávání pomoci u známých, či příbuzných lidí. Druhá forma je útek plánovaný. Připravovaný útek je daleko závažnější, jedinec vyjadřuje jakousi pomstu, nebo vzdor. Může k němu docházet v případě rozvodu rodičů, kdy potomek utíká od rodiče, jemuž byl potomek svěřen do péče za druhým rodičem. Hlavním motivem je touha po samostatnosti, zážitcích a poznání (Matějček, 1991).

Jestliže dochází k opakovaným útěkům, hovoříme o poruše chování.

2.3.6. Agrese a šikana

Jedná se o vnitřní dispozici nebo osobní vlastnost, která se projevuje jak ve verbální – psychické, tak fyzické formě. Agresi lze dále rozdělit na přímou a nepřímou, nebo na přiměřenou a nepřiměřenou (Hutyrová a kol., 2019).

Agrese je v současné době častým negativním jevem, který má charakter šikany. Vyskytuje se v životě každého člověka neohledně na věk a může být rasově nebo sexuálně motivována. Celý proces šikanování může být ovlivněn omamnými látkami. Lze definovat rysy šikany:

- Záměrnost – čin je spáchán úmyslně ve snaze ublížit, či poškodit;
- Trvání v čase – šikana se obvykle opakuje, nejedná se o jednorázovou záležitost;
- Asymetrie síly – konflikt mezi silným a slabým jedincem, využívání fyzické, psychické a sociální síly;
- Následky – oběť se není schopna bránit, má nízké sebevědomí, pochybuje o sobě, má tendenci se lidem vyhýbat, má deprese a sebevražedné sklony (Prehládové články, 2012).

Šikana se projevuje v různých formách. Mobbing je jedna z forem šikany, uskutečňuje se mezi dospělými lidmi na pracovišti prostřednictvím intrik, pomluv nebo například zlomyslného jednání. Další formou je „Bossing“, který má obdobné charakteristiky jako mobbing, nicméně původcem šikany je vedoucí pracovník. Nutno zmínit také domácí

násilí, jelikož se jedná o velmi častý projev šikany, který se následně významně podepíše na chování a prožívání oběti. Mezi dospívajícími hraje velikou roli kyberšikana. Jedná se o způsob ublížení jedinci prostřednictvím komunikačních prostředků na sociálních sítích, což je pro agresora velice pohodlné a téměř bez jakékoli námahy. Bylo zjištěno, že až 10 % školáků bylo obětí kyberšikany a velký problém je fakt, že 71 % dětí neví, nebo si nedovedou představit nebezpečnost tohoto chování (Prehl'adové články, 2012).

2.3.7. Alkohol a drogy

Užívání drog a alkoholu u mladistvých je závažný problém, se kterým se setkáváme již řadu let. Mladiství se často uchylují k užívání návykových látek z důvodu objevování nových, dosud neprozkoumaných věcí, chtějí zaujmout partu, nebo být zajímaví, nicméně neuvědomují si rizika, které s sebou užívání návykových látek nese. Mladiství mají vyšší riziko těžkých otrav, rychlejší vznik závislosti, zaostávání v psychosociálním vývoji, dále také mohou způsobit závažné situace, jelikož jejich tělo na látku reaguje neočekávatelně. Dalším důvodem užívání drog může být uvolnění stresu, oproštění se od reality, nebo pouze za účelem zábavy.

Alkoholismus je pojem pro závislost na alkoholu a jedná se o nejčastější formu závislosti. U dětí a mladistvých je užívání alkoholu více nebezpečné než u dospělých jedinců, jelikož alkohol způsobuje veliký nápor na nervový systém a psychiku. Příčinou užívání alkoholu u dospívajících může být forma vypořádávání se s osobními problémy, touha po zvýšení sebevědomí, nebo také snaha o zviditelnění. Jistou roli v užívání alkoholu u mladistvých hrají také jejich sociální poměry, tedy intenzita zájmu rodičů o své potomky, dále také školní výsledky, či členství v partě (Hort a kol., 2000).

Hutyrová (2019) řadila mezi formy problémového chování také čachrování. Jedná se o různé formy vyměňování, směňování, obchodování, nepřehledné půjčování, které jsou propojené s drobnými podvody a krádežemi. Dále také toulání, které je charakterizováno dlouhodobým opuštěním domova, obvykle navazuje na útěky, spojeno s nedostatečnou citovou vazbou k lidem a k zázemí, které je dysfunkční, dítěti

na něm nezáleží, nebo je odmítá. Toulání probíhá buď ve skupině, nebo jako jedinec. Typické jsou také loupeže, krádeže a prostituce za účelem získání peněz, či hmotných věcí.

2.4. Problémový žák

Auger a Boucharlat (2005) se zabývali problémovým chováním žáků a popisují výzkum, který odhalil, že vyučující považují dva typy žáků za problémové. Prvním z nich jsou žáci, kteří vyrušují při hodině, a to jakýmkoli způsobem. Jedná se především o neklidné žáky, kteří jsou neposední, neklidní a nemají dostatečnou schopnost se soustředit; konfliktní žáky; provokující žáky a v poslední řadě agresivní žáky. Přičemž agresivita a násilné sklony se u žáka projevují většinou jako reakce na připomínku, napomenutí nebo příkaz, což u žáka vyvolá negativní reakci v podobě odmítnutí. Druhým typem problémových žáků jsou žáci, kteří odmítají pracovat. V tomto případě se jedná primárně o studenty, jež odmítají jít k tabuli poté, co jsou vyvoláni svým vyučujícím, nechťejí vypracovat zadané cvičení, předložit svou práci ke kontrole, odmítají spolupracovat, neodpovídají na dotazované otázky, nenosí pomůcky anebo se celkově chovají pasivně v průběhu vyučování.

2.5. Problémová třída

V případě, že se ve třídě vyskytuje více problémových žáků, hovoříme o problémové třídě. Jedná se především o třídy, ve kterých je vysoký výskyt hluku. Žáci během hodiny často komunikují mezi sebou, nahlas vykřikují, přestože nebyli na nic tázáni, neustále dělají rámus, jsou neklidní a vyučujícímu nevěnují téměř žádnou pozornost a neposlouchají jeho výklad, případně neuposlechnou napomínání žáků. Tito žáci, kteří se podílejí na vytváření hluku ve třídě škodí nejen sobě, ale zároveň i svým spolužákům, jelikož v takovém prostředí je těžké se soustředit a vyučující nemá dostatek prostoru, aby stihl veškerou naplánovanou práci v hodině. Ve třídách se může vyskytovat větší počet žáků, kteří neochotní pracovat a splňovat požadavky vyučujícího. Žáci odmítají vypracovat úkol, jež jim byl zadán vyučujícím, nenosí

potřebné pomůcky, dávají najevo svůj nezájem a tvrdí, že jim beztak bude dané učivo k ničemu. V případě, že je žák neochotný pracovat, hovoříme o pasivitě. Ta se vyznačuje ztrátou iniciativy a motivace, apatií, lhostejností k tomu, co se děje ve třídě a znuděností (Auger, Boucharlat, 2005).

3. Řešení problematických situací

Problematické situace se ve školním prostředí vyskytují velice často. Je to přirozený jev, který žáci využívají v případě, kdy si neví rady se svou situací, potřebují na sebe upozornit, potřebují něčí pomoc, ale neumějí si o ní říct, nebo také v případě kdy se na žakově chování podepsala výchova rodičů, či prostředí, ve kterém dotyčný vyrůstal.

3.1. Řešení školní nekázně

Bendl (2011) ve své knize pojednal o východiscích školní kázně, jelikož v případě, že chceme žáky vést ke správnému chování, je nutno si ujasnit, jak má správný profil ukázněného žáka vypadat. Ideálem ukázněného žáka není ten, který je pasivně ukázněný, poslušný a automaticky se podřizuje zadaným normám a slepě je dodržuje. Nýbrž ani žák, který se chová ukázněně pouze v případě dozoru dospělých osob. Ukázněný žák by měl mít jistou formu sebekázně, to znamená, že se chová správně i bez dohledu vyučujících či jiných dospělých osob. Dále by se měl vyznačovat tzv. občanskou statečností v podobě, že se projeví v konfliktní situaci, vzepře se ostatním a zastane se spolužáka, či bude bránit dítě, kterému chtějí ostatní ublížit. Portrét ukázněného studenta je dle Bendla (2011, s. 134–135) žák, který „dodržuje pravidla školního řádu, napomáhá budování pozitivního sociálního klimatu ve škole, konflikty se spolužáky se pokouší řešit pokojnou cestou a nesouhlas s učitelem (jeho příkazem či rozhodnutím) dává najevo kultivovanou formou.“

Každý člověk má své jisté potřeby a jinak tomu není ani u dospívajících. Bendl (2011) ve své knize zmiňuje jisté potřeby v návaznosti na Abrahama Harolda Maslowa, který je zakladatel humanistické psychologie. Potřeby lze rozdělit na nedostatkové a růstové. Nedostatkové potřeby jsou fyziologické potřeby, bezpečí, náleženost někam a někomu, milovat a být milován, potřeba úcty a seberealizace. Mezi růstové potřeby řadíme seberealizaci, poznávání, estetičnost. Bendl zdůraznil, že ve výchovné praxi není možné vyhovět všem potřebám žáků a také zmínil, že je nutno dbát rozdílu mezi potřebami a přáním dítěte. Jako ideální východisko lze považovat respektování lidských potřeb v co

nejvyšší míře, ale zároveň dbát na potřeby ostatních a dohromady je sladit s požadavky školy a společnosti.

Dodržování kázně je prospěšné jak pro jednotlivého žáka, tak i pro ostatní spolužáky, třídu, školu, obec i celou společnost. Nicméně její dodržování by mělo být v souladu s humanismem. V České republice existují jisté dokumenty, který zabezpečují dodržování lidských práv. Jedná se o Listinu základních práv a svobod a Úmluvu o právech dítěte. Tyto dokumenty jsou také zmíněny ve školním řádu, kde se školy zavazují dodržovat práva dětí (Bendl, 2011).

Kázeň by měla být požadována po jedinci v přiměřené míře k jeho věku i individualitě, ale je nutno počítat i s tím, že určité vybočení z kázeňských norem je přirozené. Na světě neexistuje člověk, který by alespoň jednou za život vědomě neporušil zadané normy chování. Určitý způsob nekázně je nám také vrozený, jelikož člověk prochází vývojem a jednou z etap vývoje je období vzdoru, kdy jedinec vzdoruje k požadavkům rodičů či odporuje předkládaným normám. Toto období se nazývá tzv. malá a velká puberta (Bendl, 2011).

3.1.1. Činy učitele před zahájením kázeňských zásahů

Při řešení kázeňských problémů by si měl vyučující celou situaci řádně promyslet a zadumat se nad tím, jak moc je skutek, který jedinec provedl, vážný. Bendl (2011, s. 141) popsal, jak by se měl daný problém správně řešit: „Nejprve si učitel musí být vědom své schopnosti vypořádat se s určitými typy chování žáků a komplexností situací, které mohou vyvstat. Prvotní rozhodnutí o tom, jak vážný a obtížný je celý problém, respektive jak vážným by se mohl stát, by mělo ovlivnit, zda učitel bude jednat osobně, nebo přivede na pomoc jiné – ředitele, výchovného poradce či rodiče.“

Gairns (1988) pojednává o osmi klíčovém bodech, nad kterými by se měl vyučující zamyslet, když uvažuje nad možnou reakcí na žákovo chování.

1. Intenzita – jak moc dané chování narušuje ostatní činnosti žáka?
2. Trvání – jak dlouho dané chování trvá

3. Frekvence – dochází k opakování chování? Jak často?
4. Kontext – známe příčinu a je dané chování za těchto okolností přiměřené?
5. Kontiguita – vyskytují se u žáka i jiné projevy nesprávného chování?
6. Všeobecnost – objevuje se problémové chování napříč mnoha situacemi?
7. Normalita – je toto chování pro danou věkovou skupinu normální?
8. Vliv na okolí – jak chování působí na ostatní?

3.1.2. Obecný postup zaměřený na řešení školní nekázně

Jak již bylo mnohokrát zmíněno, školní nekázeň má mnoho podob a příčin. Je tudíž složité obecně vyvodit jeden postup, který by pomohl vyřešit veškeré kázeňské problémy. Někdy postačí pouze důrazně upozornit žáky na porušování pravidel, jindy je třeba situaci důkladněji promyslet a věnovat jí více času. Bendl (2011) ve své knize přišel s obecným návrhem, který by mohl pomoci, zejména začínajícím pedagogům, s řešením nekázně ve škole. Nejprve je nutné nekázeň odhalit, a to ať už vlastním pozorováním a šetřením nebo za pomoci ostatních žáků. Poté je nutné žáky více kontrolovat a zamezit možnému opakování dané situace. Kontrola správnosti podezření tvoří nezbytnou část celého procesu. Je nutné ověřit si informace o žákovi, že se na dané situaci skutečně podílel, nebo stále podílí. Po ověření správnosti informací je nutno zjistit intenzitu, frekvenci a dobu trvání daných kázeňských přestupků a následně posoudit, zda se dané chování skutečně vymyká z normy pro danou věkovou skupinu. V případě, že se chování prokáže jako kázeňsky nepřípustné, je nutno zjistit, jací konkrétní žáci se daného porušování kázeňských norem dopouštějí a následně se na tyto žáky zaměřit do budoucna. Poté je vyučujícímu doporučeno zjistit, zda se dané chování vyskytuje napříč mnoha situacemi, nebo zda se vyskytuje pouze v určité situaci jako je například prostředí mezi vrstevníky. V případě, že je vyučující svědkem neukázněného chování u žáka, je nutno zjistit, jak se daný žák cítí poté, co byl přistižen při činu. Učitel by se měl zajímat o okolnosti, které žáka vedly

k takovému chování, jelikož si žák může zrovna procházet těžkým obdobím. Dalším bodem k vyřešení kázeňských přestupků u žáků je zjistit, s čím je student ve škole a doma spokojen a s čím je naopak nespokojen. Následně je třeba zjistit vliv neukázněného žáka na ostatní studenty, zda jeho chování rozvrací třídu či jakkoli jinak působí na atmosféru ve třídě. Stěžejním bodem je zjistit, příčinu konkrétního nevhodného chování, ale je doporučené neptat se přímo. Oklikou zjišťovat co se děje, proč k tomu došlo, jaké jsou okolnosti a zeptat se, jak by mohl vyučující žákovi pomoci. Žáci by ve školách měli být dostatečně informováni, že své problémové chování mohou kdykoli řešit s akademickým sborem a měli by být přesvědčeni, že vyučujícímu mohou věřit a situace se dá vždy vyřešit. V případě závažnějších problémů se vyučující může spojit s rodiči a pokusit se navázat spolupracující vztah, jehož cílem bude pomoci studentovi s odbouráním jeho neukázněného chování. V případě nutnosti je možnost využít další instituce, které se zabývají a specializují na problémové chování dětí a mládeže. Vyučující by měl zvolit vhodný přístup k žákovi, neměl by se ho snažit do ničeho nutit, ba naopak dát mu volný prostor k projevení svých emocí. Po zavedení kázeňských opatření by měl učitel pozorovat, jaký vliv to má nejen na žáka, ale také na celou skupinu či třídu. Následně je nutno pozorovat konkrétní podmínky a situace ve škole, které by mohly vést k opakovanému výskytu neukázněného chování. V poslední řadě by měly být provedeny střednědobé až dlouhodobé strategie výchovné práce (Bendl, 2011).

3.2. Řešení problémového chování u žáka

Problémové chování u žáků se vyskytuje stále častěji. Pro vyučujícího je to nepříjemná záležitost, ale jestliže s tím chce učitel pracovat, je nutno být trpělivý a mít pro žáka pochopení, jelikož jednají se zranitelnými a nešťastnými lidmi. Agresivita u žáků je jakési volání o pomoc, jelikož student není schopný vyjádřit svou zranitelnost a potřebuje kolem sebe lidi, kteří mu budou oporou.

Přístupy učitelů k problémovým studentům závisí na individualitě každého žáka, ale je nutno, aby se žák cítil být přijatý a měl pocit, že mu někdo naslouchá. Proxemika a tělesný postoj hrají velikou roli, jelikož v případě, že jde vyučující k žákovi blízko, nebo

se na něj usměje, dává mu najevo, že se mu učitel snaží pomoci a nemá s ním špatné úmysly.

Každý člověk je jiný, a to je důležité respektovat. Vyučující by měl brát žáka takového jaký je, s veškerými nedostatky a měl by se vyhýbat srovnávání či kategorizování žáků. Všichni studenti si zaslouží být respektováni. Na žákovo vnímání a chování ve škole má velký vliv jeho celkový vztah k učiteli. Žáci mají rádi vyučující, se kterými se cítí uvolněně, nejsou nervózní a občas spolu prohodí pár vět, ba i humorných konverzací. Občasné odreagování se pomůže nejen žákům, ale i vyučujícímu a žák následně vnímá vyučujícího z trochu jiné, lidské perspektivy.

Nejen studenti, ale i vyučující mají nárok být unavení, naštvaní a zkrátka nemít dobrou náladu. Nicméně v případě výskytu jakéhokoli problému by se měl vyučující pokusit zachovat klid a danou situaci vyřešit bez křiku (Auger a Boucharlat, 2005).

Aby se zamezilo problémovému chování u žáků, je třeba si hned na začátku roku vymezit jasná pravidla a hranice, což budou podmínky, které budou platit pro všechny stejně. Na veškerých stanovených pravidlech by měl vyučující lpět a měly by se, pokud to situace dovoluje, dodržovat. Učitel by měl být pro žáky autoritou a měl by se chovat dospěle.

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Výzkumný cíl

Praktická část bakalářské práce má výzkumný charakter a je založen na polostrukturovaných rozhovorech s vyučujícími druhého stupně základních škol a nižších gymnázií. Hlavní výzkumnou otázkou je, jak vyučující přistupují k problematickým žákům. K zodpovězení hlavní výzkumné otázky, bylo nutné stanovit dílčí výzkumné otázky.

Dílčí výzkumné otázky:

- Co vše vyučující považují za problematické chování u žáka?
- Jak vyučující řeší problematické chování u žáků?
- Jak vyučující přemýšlí nad možnými příčinami problematického chování?
- Jak se vyučující snaží předcházet dalším projevům problematického chování?

5. Kvalitativní výzkum

Druhá pasáž bakalářské práce se věnuje praktické části, která je postavena na základě metody kvalitativního výzkumu za využití případové studie. Dle Hendla (2005) se za kvalitativní výzkum považuje takové šetření, při kterém nebylo užito žádných statistických metod, či jiných způsobů kvantifikace, nicméně mnoho autorů se s tímto názorem neztotožňuje.

Kvalitativní výzkum je prováděn výzkumníkem, který si na začátku stanoví téma a výzkumné otázky, které následně mohou být dle potřeb modifikované či doplněné. Kromě otázek vznikají také určité hypotézy a nová rozhodnutí, jak dále postupovat s výzkumem. „Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry. Seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo v terénu, kde se něco děje.“ (Hendl, 2005, s. 50).

6. Metody získávání dat

Výběr metody získávání dat závisí na tom, jaký je předmět zkoumání. V případě, že nás zajímá, co lidé dělají na veřejných místech, použijeme pozorování. Jestliže předmětem zkoumání je soukromí některého jedince, je nutno využít rozhovor, dotazník, či techniku deníku. Pro zjištění pocitů a emocí je vhodné využít rozhovor, dotazník, či postojové škály. V současné době se vlivem neustálého výzkumu a pokroku stále více využívá elektronických záznamů v podobě audio a video nahrávek, dotazníky jsou posílány v elektronické formě, a dokonce existují počítačové programy, jež samy dokážou vyhodnotit některá statistická data a následně z nich vytvořit tabulky, či grafy (Hendl, 2005).

6.1. Kvalitativní dotazování

Pro tuto bakalářskou práci byla zvolena metoda kvalitativního dotazování, což je nejběžnější metoda sběru dat v empirickém výzkumu. Spočívá v naslouchání vyprávění, kladení otázek lidem a získávání a následné zaznamenávání odpovědí. Kvalitativní dotazování může mít mnoho podob. Nejběžnějšími způsoby jsou rozhovory, dotazníky, škály a testovací soubory (Hendl, 2005).

Patton (1990) definoval šest různých typů otázek, které by se měly vyskytovat v kvalitativním dotazníkovém šetření. Jedná se o otázky týkající se zkušeností, či chování informanta, otázky založené na názoru jedince, dále pak otázky, jimiž se výzkumník dotazuje na pocity, znalosti otázky založené na vnímání informanta a v poslední řadě otázky demografické a kontextové.

6.1.1. Polostrukturovaný rozhovor

Tato metoda kvalitativního dotazování se považuje za jednu z nejvhodnějších, jelikož tazatel má předem připravený seznam otázek, nicméně forma odpovědí informantů na tyto otázky zůstává volná. Je nutné mít předem připravené schéma, které tazatel musí

s informantem projít, nicméně výhodou u tohoto typu rozhovoru je možnost měnit pořadí otázek a přidávat doplňující otázky (Miovský, 2006).

7. Výzkumný soubor a průběh sběru dat

Výzkum je zaměřen na šest vyučujících z druhého stupně dvou základních škol a jednoho nižšího gymnázia. Týká se informantů v jakémkoli věku, a to jak ženského, tak i mužského pohlaví. Z důvodu zachování soukromí, jsou jména informantů náhodně změněna. Celkem se jedná o čtyři ženy a dva muže a úmyslně byli vybráni z různých vyučovacích předmětů, aby se jejich konkrétní případy, a tudíž i postupy neshodovali.

Na začátku každé schůzky probíhá krátké přivítání a seznámení s tématem a cílem bakalářské práce.

Před zahájením samotných rozhovorů je zapotřebí, aby se s vyučujícími navodila příjemná a klidná atmosféra bez výraznějších rušivých elementů. Mnozí z dotazovaných si před zahájením připravili kávu, někteří zvolili pohodlné křeslo v kabinetu a další se dokonale přizpůsobili podmínkám ve škole.

Dalším nutným bodem je získat povolení respondentů k využití získaných dat, slíbit zachování jejich anonymity. Poté je možno začít rozhovor. V některých případech se informant natolik rozmluvil, že doplňující otázky nebylo téměř vůbec nutno používat, naopak u některých pedagogů bylo zapotřebí klást další doplňující otázky.

Na závěr schůzky proběhlo vřelé poděkování za čas pedagogů a rozloučení.

8. Výzkumná data a okruhy otázek

Výzkumná data byla sbírána v klidném a příjemném prostředí na území školy, ve které daný informant vyučoval. Po předchozí domluvě došlo k osobní schůzce a následně došlo k rozhovoru, který se uskutečňoval buď v kabinetu informanta, nebo v učebně, ve které zrovna neprobíhala výuka. Každý informant byl předem upozorněn, že rozhovor bude nahráván a po zaznamenání všech potřebných dat bude rozhovor ihned smazán.

Otázky byly předem připraveny, nicméně v mnoha případech bylo nutné využít doplňující otázky, které je možno v případě kvalitativního polostrukturovaného rozhovoru využít. Otázky byly vybrány tak, aby se po jejich zodpovězení dalo odpovědět na výzkumné otázky a splnit tak výzkumný cíl.

Okruhy otázek:

1. Jak byste definoval/a problematické chování žáka?
2. Řadíte mezi problematické chování také nepozornost žáků?
Myslíte si, že se dá nepozornost žáka ovlivnit obsahem vyučování?
3. Řešíte ve škole, ve které vyučujete, téma šikan?
Jak se snažíte předcházet šikaně?
4. Myslíte si, že škola, ve které vyučujete, dělá maximum pro to, aby zabránila šikaně, užívání návykových látek a dalším problémovým chováním?
5. Když byste viděl/a mimo školu některého vašeho studenta kouřit, nebo užívat jiné zakázané návykové látky, považoval/a byste to také za problémové chování žáka?
Jak byste se v této situaci zachoval/a?
6. Setkal/a jste se někdy se studentem, který měl závislost na návykových látkách?
Jak se tato skutečnost řešila?
7. Jak se zachováte v případě, kdy žák nenosí pomůcky do školy, vyrušuje, neplní úkoly, odmítá spolupracovat a má emoční výkyvy?

Napadlo Vás někdy, že se na sebe žák pokouší upoutat pozornost z důvodu, že si prochází těžkým obdobím (např. v rodině) a neumí se s ním sám vypořádat?

Už jste se někdy setkal/a s tímto případem?

Jak se tato skutečnost projevovala a jaké bylo řešení?

8. Myslíte si, že je v dnešní době lehké získat si autoritu?
9. Jaké praktiky jste používal/a, či používáte pro získání autority?
10. Myslíte si, že se kázeň v průběhu let u žáků mění?

9. Analýza dat

Data jsou zpracovávány pomocí metody případové studie. Zaměříme se na šest případů. Jedná se o pedagogy dvou základních škol, jež vyučují na druhém stupni a nižšího gymnázia.

9.1. Analýza rozhovoru s paní Evou

První informantkou je paní Eva, která definovala problémového žáka jako takového, který neposlouchá rozkazy, nenosí úkoly, chová se zle, dokonce i své spolužáky šikanuje a nemá zájem se učit novým věcem. Paní Eva věří, že existují jedinci, kteří jsou hodní a vedení k tomu, že ve škole dávají pozor, pouze občas nemají svůj den a zlobí, nebo jsou nepozorní. Naopak za problematické žáky považuje ty, kteří zájem o školu nemají téměř nikdy.

Eva je přesvědčená o tom, že by se nepozornost u žáků dala ovlivnit obsahem vyučování, jelikož nezájem o určité věci vnímá jako přirozenou věc, se kterou se potýkáme celý život.

Velmi kladným výsledkem je fakt, že paní Eva na škole, ve které vyučuje momentálně nepociťuje, že by byl některý žák obětí šikany. Tvrdí, že na základě jejích zkušeností jako prevenci šikany využívá komunikaci a jednání se žáky jako s dospělými jedinci a v případě potřeby, se jakýkoli žák může obrátit na pedagogický sbor. Tento fakt může značit stabilitu žáků a dobrý přístup vyučujících, naopak si paní Eva nebyla stoprocentně jistá, zda škola, ve které vyučuje dělá vše pro to, aby zamezila negativním jevům v oblasti chování žáků, ale fakt, že se na jejich škole nevyskytují problémy s užíváním drog, alkoholu, či kouření, považuje za dostačující důkaz toho, že skutky, které škola dělá pro zamezení jsou dostačující. Příkladem může být seminář pro studenty na téma užívání návykových látek.

Paní Eva popsala zážitek, který se jí stal. Viděla své studenty kouřit a rozhodla se situaci řešit. Žáky napomenula a ve škole před celou třídou naznačila, že byla svědkem takové události, nicméně žáci zůstali anonymní a celá záležitost byla rozebrána až poté u ní v kabinetě. Informantka měla v žácích důvěru a skončilo to pouze ústní domluvou. Žádné důvody ke kouření prý žáci neměli, jednalo se pouze o vyzkoušení. V případě, že by se podobný příklad opakoval s jinými žáky, Eva zmínila, že by volila opět stejný postup.

V případě, že žák vyrušuje, nenosí pomůcky, nespolupracuje a má emoční výkyvy, Eva žáka napomene, dá poznámku, nebo pošle vzkaz rodičům. V jednom případě byli pozváni rodiče jednoho neukázněného žáka do školy. Bohužel daná schůzka nedopadla příliš dobře, jelikož rodiče byli arogantní. Paní Eva si není vědoma možné příčiny, proč se tak žák choval. Důležitým faktem je, že informantka přemýšlí nad možnými příčinami špatného chování svých žáků a ví, že mnohdy je problém zakořeněn mnohem hlouběji, ale tvrdí, že pedagogové nemohou odhalovat tyto problémy, jelikož na to nemají dostatek času ani prostoru.

Dotazovaná nepřipouští žádné změny v náročnosti získání autority a je přesvědčena, že je to nyní stejně náročné, jako tomu bylo třeba před dvaceti lety. S žáky má jasná pravidla, která platí pro obě strany a jedná s nimi jako s dospělými, díky tomu jí žáci dle jejích slov respektují. U otázky, zda se kázeň v průběhu let mění, byla informantka mírně rozrušená, jelikož nemá ráda tvrzení, že dříve bylo lépe a vše bylo jednodušší. Zastává názor, že celý svět se přirozeně vyvíjí, zrovna tak i my a je nutné se s tímto vypořádat a přizpůsobit se.

Rozhovor s paní Evou probíhal plynule a klidně. Informantka byla velice milá a v případě nutnosti nabídla pomocnou ruku.

9.2. Analýza rozhovoru s paní Markétou

Informantka vnímá problémové chování žáka jako porušování školního řádu, včetně nepozornosti. Zejména nepozorní žáci jí dělají problémy, jelikož nemá dostatek času ve své hodině a musí stihnout určité osnovy, nehledě na to, jak to negativně působí na okolní spolužáky. Markéta se domnívá, že vyučování je do jisté míry ovlivnitelné

obsahem vyučování, ale je přesvědčena, že se stále najdou žáci, kteří by nedávali pozor a byli roztěkaní, takové projevy by následně řešila napomenutím, či vyzváním žáka k tabuli.

V jedné z jejích tříd, nedávno řešila téma šikany s jednou studentkou. Jednalo se o typický příklad šikany, kdy byla dívka terčem posměchu kvůli jejímu oblečení. Pedagogové si ničeho nevšimli a na celou situaci přišli až v momentě, kdy sama dívka za nimi přišla a požádala je o pomoc. Informantka sama přiznává, že se daný problém mohl odhalit, a tudíž i vyřešit mnohem dříve. Markéta považuje určitý lehký projev šikany za normální v dospívajícím věku, to ovšem pro ni neznamená, že by i malé známky šikany přehlížela. V jejích hodinách vždy problém rozebere se všemi žáky, což zároveň považuje za prevenci proti dalším problematickým chováním, žáci si poté podají ruce a usmíří se. Jestliže šikana trvá dlouhodobě, nebo opakovaně, přistupuje k náležitému potrestání po domluvě s vedením školy. Škola, ve které Markéta vyučuje pořádá pravidelné přednášky od Policie ČR na téma užívání návykových látek. Zazní zde i příběhy z reálného života, které žáky obvykle hodně baví a působí na ně poučně.

V případě, že by Markéta viděla svého studenta kouřit, pít alkohol či užívat návykové látky, určitě by zareagovala velmi rychle a zkontaktovala rodiče. Je přesvědčena, že žáci mají na tyto věci spoustu času.

Studenti, kteří neplní zadané úkoly, vyrušují, nebo nenosí pomůcky, informantka trestá pomocí malých pěttek, ke kterým následně přihlíží při závěrečném hodnocení. Tento systém jí víceméně funguje, až na pár malých výjimek. V případě, že žáci takové chování opakují je Markéta schopná si uvědomit, že problém může být někde jinde a žák má zrovna těžké období, protože toto se děje v průběhu celého života. Sama se několikrát setkala s tím, že její studenti vykazovali problematické chování z důvodu emočního strádání, jednou dokonce byl žák obětí násilí. Daný student se od pečlivého, radostného a přátelského člověka přeměnil na unaveného, nekomunikativního a uzavřeného jedince po rozvodu svých rodičů. Nicméně celá situace vyvrcholila v momentě, kdy student přišel do školy s modřinou ve tvaru dlaně na tváři. Zjistilo se, že jeho otec se po rozvodu stal alkoholikem, který má násilné sklony. Syn byl svěřen do péče matky a otec sám dobrovolně nastoupil do léčebny.

Markéta je přesvědčena, že na získání autority má veliký vliv osobnost daného člověka. Ona sama je rázná osobnost a do nové třídy nastupuje vždy sebevědomě a nenechá na sobě nic znát. Svou přísnost postupem času omezuje. Tento postup se jí velice osvědčil.

Co se týče kázně a jejího vývoje, informantka připouští, že se kázeň může změnit, ale nedělá žádné závěry, jelikož nechce soudit kázeň v letech, kdy ona sama ještě neučila.

Rozhovor s paní Markétou měl poněkud rázný charakter. Informantka působila dojmem, že se vždy pokouší chovat podle pravidel a nic nepokazit. Byla cítit lehká nervozita a po skončení rozhovoru i sama informantka uvedla, že si je vědoma skutečnosti, že problematické chování u žáků mnohdy neřešila správně. Občas prý měla pocit, že se v jejich třídě dějí jisté konflikty, které ona sama neřešila a nechala to pouze na žácích. Zároveň však uvedla, že mnohdy nad problémy až příliš mnoho přemýšlí. Získala tímto nové zkušenosti a při opakujících se problémech se již takto nezachová.

9.3. Analýza rozhovoru s panem Josefem

Pan Josef definoval problematického žáka jako žáka, který ho neposlouchá, neplní úkoly, které mu zadá, vyrušuje, je zlý na ostatní, nebo neví, jaká látka se zrovna probírá. I pan Josef se domnívá, že nepozornost je ovlivnitelná obsahem vyučování, ale zmiňuje osnovy, které se nedají obejít a pedagog je musí plnit.

Šikanu vnímá podobně jako paní Markéta, je to poměrně přirozený jev, kdy si děti nejsou vědomy rizik spjatých s šikanou. Mírné známky šikany jsou v jeho třídách občas znatelné, ale dle jeho slov se nejedná o nijak závažné formy. Před zahájením řešení šikany, se pan Josef snaží nejdříve vyhodnotit situaci. Vzhledem k tomu, že si sám velmi dobře pamatuje svá studentská léta, dělá rozdíly mezi dětmi ve smyslu, že u dvou kamarádů vnímá například pošťuchování o přestávkách jako formu zábavy, naopak mezi rivaly by to již považoval za šikanu, kterou by řešil. Josef je přesvědčen, že dělá maximum pro to, aby k šikaně nedocházelo, ale zmínil termín kyberšikany, který v současné době považuje za nejčastější způsob šikanování, který prý pedagogové řešit nemohou.

Informant zmínil, že na jejich škole se téměř nevyskytují vážnější formy šikany, ani užívání návykových látek, tudíž považuje za dostačující veškeré skutky, které škola provádí jako prevenci těmto nežádoucím jevům. V případě, že by pan Josef viděl mimo školu některého studenta kouřit, či užívat jiné návykové látky, ihned by zasáhnul. Sám byl dokonce svědkem závislého studenta na marihuaně. Celý proces vyšetřovala Policie ČR. Josefovi byla položena doplňující otázka, zda ví, jaké měl žák důvody k užívání marihuany. Informant to svedl na sociálně slabší rodinu, ve které student vyrůstal.

V případě, kdy žák nenosí pomůcky do školy, vyrušuje, neplní úkoly, odmítá spolupracovat a má emoční výkyvy, se pan Josef zachová rázně. Napomene žáka, dá mu dodatečný úkol, nebo ho vyzkouší, ale případem se dále nezabývá. Tvrdí, že nepřemýšlí nad tím, zda má žák nějaké problémy v rodině, nebo jakékoli těžké období a zajímal by se pouze v případě, kdy by viděl viditelné známky násilí, nebo strádání.

Dotazující považuje za náročné získat si autoritu u studentů. Je přesvědčen, že na to musí být člověk stavěn, jelikož učitelem nemůže být každý. Pro získání autority, pan Josef využívá taktiku nebýt sdílný se studenty ohledně svého soukromého života, jednat s nimi dospěle a nedat studentům prostor k vyrušování.

Zajímavou odpověď nám dal informant na otázku týkající se kázně a jejího vývoje. Tvrdí, že žáci teď mají pocit, že vše, co dělají, dělají pro pedagogy. Škola je nebaví, nezajímá a nejraději by měli v hodinách volno a nic nedělali. Tvrdí, že když byl sám informant na škole jako žák, jejich kázeň byla jiná a k vyučujícímu si určitě nedovolili to, co si občas žáci dovolí nyní.

Rozhovor s panem Josefem probíhal velmi plynule, je vidět, že má jasno o svých představách a metodách a nepochybuje o správnosti způsobu řešení problémů v prostorech školy.

9.4. Analýza rozhovoru s paní Ivanou

Problematický žák je pro dotazovanou student, který se nechová tak jak má, neplní úkoly, nemá snahu se učit, opisuje, zlobí a dělá další problémy. Nepozornost také řadí do projevu problematického chování, jelikož vyučovací hodina má pouze 45 minut, a to považuje paní Ivana za dost krátkou dobu na to, aby již student ztratil pozornost. Myslí si, že žakovu pozornost lze ovlivnit obsahem vyučování, ale hlavní roli hraje způsob

vyučování. Téma šikany na škole řeší, komunikují o tom se žáky, upozorňují na možná rizika a následky, ale žádný konkrétní příklad paní Ivana neuvedla, jelikož prý k šikaně v jejích hodinách nedochází.

V případě, že by paní Ivana potkala žáky, kteří mimo školu kouří, nebo popíjí alkohol, byla by si vědoma toho, že se žáci dopouštějí nepovoleného chování, nicméně prý by danou situaci nijak neřešila, jelikož nepovažuje za správné míchat se do soukromého života svých studentů.

Žáci, kteří nenosí potřebné školní pomůcky, vyrušují, nespolupracují a mají emoční výkyvy jsou paní Ivanou ústně zkoušeni, jestliže k těmto projevům dochází častěji, je dle informantky na místě vymyslet přísnější trest. Paní Ivana tvrdí, že děti si velmi často vymýšlí a zkoušejí dělat spoustu věcí za účelem vyhnout se testu, nebo zkoušení. Z tohoto důvodu se nad problematickými dětmi nezamýšlí a nemá pocit, že by příčinou takového chování mohlo být emoční strádání, či náročná životní situace dítěte.

Co se týče autority učitele, paní Ivana tvrdí, že je stále obtížnější získat si autoritu u dětí. Tento jev dává za vinu hlavně výchově. Jako praktiky pro získání autority paní Ivana zmínila své vysoké sebevědomí a přísnost jejího chování. Na poslední otázku týkající se změny kázně v průběhu let informantka opět zmínila vliv výchovy. Kázeň se prý mění, protože rodiče nevedou své dítě ke správnému chování, což má veliký vliv na kázeň dítěte i na respekt k lidem.

Paní Ivana nebyla během rozhovoru příliš sdílná. Bylo nutné jí stále pokládat další doplňující otázky a pobízet jí k rozvinutí jejích odpovědí. Přestože Ivana působila klidně a spokojeně, bylo znát, že některé otázky z rozhovoru jí nebyly příjemné a mnohdy v průběhu své odpovědi měnila názory.

9.5. Analýza rozhovoru s panem Lubošem

Pan Luboš vnímá termín problematického žáka jako velmi široké téma. Mohou sem spadat děti, kteří nenosí úkoly, vyrušují, nedávají pozor, děti, které mají násilnické sklony, nebo studenti, kteří často vzdorují. Nepozornost žáků vnímá jako jev, na kterém se dá pracovat a lze ho ovlivnit obsahem vyučování.

Šikana je jedním z projevů problematického chování a pan Luboš zmínil jistý program, který je dle něj přínosný jako prevence proti šikaně. Jedná se o preventivní program, který je pravidelně organizován školou za účelem zamezit projevům šikany. Dle pana Luboše je program zajímavý a efektivní. Škola, ve které informant vyučuje, dělá maximum pro to, aby zabránila šikaně a požívání návykových látek.

V případě, že by Luboš viděl mimo školu některého z jeho žáků kouřit, nebo užívat alkohol, či jiné drogy, určitě by to považoval za problematické chování, nicméně Luboš tvrdí, že je to čistě věc žáku a je pouze na nich, jak tráví svůj volný čas mimo školu. Při otázce ohledně závislosti na návykových látkách zmínil stejnou situaci, jako již zmínil pan Josef, jedná se totiž o kolegy ze stejné základní školy. Pan Luboš navíc uvedl, že daný žák dělal neustále problémy a do školy téměř nechodil. Vše řešila Policie ČR a sociální pracovníci.

Vzhledem k tomu, že informant vyučuje hudební výchovu, tělesnou výchovu a informatiku, na žáky nejsou kladeny speciální požadavky, co se týče jejich pomůcek, či přípravy. Emoční výkyvy vnímá jako přirozené, jelikož každý člověk jednou za čas nemá dobrou náladu, navíc jejich výkyvy přisuzuje období puberty. Informant si nemyslí, že by se studenti chovali problematicky z důvodu těžké životní situace, nikdy nad tím nepřemýšlel a nevnímá to jako vhodný způsob řešení.

Co se týče získání autority, považuje dotazovaný za důležité vědět, jak ke studentům přistupovat. On sám se vždy snaží odhalit nejsilnější a nejvýraznější osobnosti ve třídě, ty si následně získat a vytvořit u něj respekt a poté se to už jen veze, jelikož ostatní studenti to vidí jako vzor a snaží se chovat stejně. U otázky kázně a její proměnlivosti se pan Luboš příliš nezdržoval a nepřemýšlel nad ní, pouze uvedl, že existuje možnost, že se kázeň u studentů mění.

Pan Luboš působí jako spokojený a velice poklidný člověk, který ve věcech nehledá složitosti a mnohdy i zbytečnosti. Snaží se vyučování užívat a věří, že to je nejlepší forma, jak žákům něco předat. Rád dává žákům prostor k vlastním rozhodnutím, jelikož tvrdí, že z následků se poté žáci nejvíce naučí.

9.6. Analýza rozhovoru s paní Alenou

Paní Alena charakterizuje problematické chování u žáka jako neposlušného studenta, který je zlý na kamarády a bere spolužákům věci. Nepozornost dle jejích slov může být také jedním z projevů problematického chování a lze ji ovlivnit obsahem vyučování. Šikanu považuje za velmi častou v oblasti školství, tudíž ani ve škole, ve které vyučuje se tomuto tématu nemohou vyhnout. Nejčastěji se jedná o posmívání při špatně zodpovězené otázce, nebo když student pokazí test. Paní Alena tvrdí, že pedagogové nemohou udělat příliš mnoho věcí, aby zamezili šikaně, je totiž přesvědčena, že zamezení projevům šikany záleží spíše na žácích a jak se k tomu staví ostatní spolužáci.

Se školou, ve které Alena vyučuje je maximálně spokojená a je přesvědčená, že škola dělá maximum pro spokojenost žáků a rodičů. Podporuje žáky ve zdravém životním stylu a snaží se minimalizovat užívání alkoholu, kouření, či drog.

Užívání alkoholu, nebo kouření považuje za silné porušení pravidel a v případě, že paní Alena najde u žáka krabičku cigaret, zabaví ji a poprosí rodiče, aby se dostavili do školy. Informantka tvrdí, že žáci začínají s alkoholem a kouřením primárně kvůli prestiži a chtějí být zapojeni do party.

Paní Alena se setkala s žákem, který měl vážné zdravotní problémy, tudíž musel brát silné medikamenty na uklidnění. Bohužel žákovi se občas stalo, že zapomněl své prášky užít, tudíž se student choval agresivně, utíkal ze školy, neustále vyrušoval, dokonce si i z ničeho nic stoupal v průběhu vyučování na stoly, nebo se začal svlékat. Student byl v těchto stavech nebezpečný, měl velikou sílu, tudíž se Alena bála s dotyčným cokoli řešit, napomínání nepomáhalo a v případě, že mu hrozila zkoušením, jeho chování se akorát zhoršilo. V těchto momentech student utíkal a vyučující místo vyučování běhala po škole a studenta hledala. Byla to veliká zodpovědnost, vyučovat takového žáka, jelikož byl nebezpečný jak pro sebe, tak i pro své okolí.

V případě, že student nenosí pomůcky do školy, neplní úkoly, vyrušuje, nebo je emočně nestabilní se paní Alena snaží přizpůsobit potřebám žáka. Je si vědoma toho, že každý student je jiný a na někoho zkrátka platí přísné jednání a na druhého zase může fungovat milý přístup a domluva. Paní Alena bere v potaz, že student může vykazovat

problematické chování z důvodu, že si prochází náročnou životní situací a tvrdí, že se tyto stavy dějí poměrně často. Dokonce je paní Alena schopná rozeznat, kdy žák není ve své kůži, v případě, že žáka vyučuje již delší dobu. Informantka uvedla, že tito žáci se projevují velmi silnou emoční labilitou a další znaky se vyskytují v závislosti na konkrétním problému. Jedna její studentka byla vždy veselá s dobrým prospěchem a velmi slušným chováním. Po určité době však začala měnit své nálady, s kamarádkami se bavila pouze nárazově a její prospěch byl výrazně horší. Informantka se snažila dívce pomoci, ptala se na její problémy, nicméně studentka své pocity a problémy stále zamlouvala a tvrdila, že je vše v pořádku. V dohledné době se konaly třídní schůzky a vyučující si po skončení zavolala maminku dotyčné a sdělila jí své pocity z dívky. Informantka zjistila, že se rodiče dívky rozvedly, nicméně matka neměla ani tušení, že to mělo až tak veliký vliv na její dceru. Následně začala studentka docházet pravidelně k psychologovi, což jí zařídila její matka a od té doby se žákyně velmi zlepšila.

Vzhledem k tomu, že paní Alena vyučuje již mnoho let přijde jí její autorita přirozená, postupem času ji vybudovala, nicméně myslí si, že začít nyní jako nový pedagog je náročné a získat si autoritu již zabere více úsilí. Kázeň vnímá jako proměnlivou špatným směrem, ale tvrdí, že to nelze dávat za vinu dětem, nýbrž rodičům.

Paní Alena je již zkušená vyučující, která má za sebou řadu let praxe. Proto ví, že každý student je jiný a je nutno ke každému přistupovat jiným způsobem. Během rozhovoru působila velice mile, vychutnávala si svou kávu a byla otevřená všem otázkám. Z paní Aleny je cítit láska k roli učitele a k jejím žákům, což má jistě také veliký vliv na způsob výuky a následně na předání svých znalostí žákům.

10. Výsledky výzkumu

10.1. Výzkumná otázka č. 1

Jako první byla vyučujícím kladena otázka dotazující se, jak pedagogové vnímají problematické žáky. Cílem této otázky je zjistit, co daní pedagogové považují za problematické chování, jelikož je to poměrně široký pojem a každý člověk to jistě vnímá jiným způsobem.

Bylo zjištěno, že problematické žáky pedagogové vnímají jako studenty, kteří neplní své povinnosti, neposlouchají, vykazují zlé chování vůči svým spolužákům, nedávají pozor, zlobí o přestávkách, vyrušují o hodinách, ba dokonce i půjčení si nějakého předmětu bez dovolení někteří vyučující považují za problematické. Dále mezi problematické chování pedagogové řadili také kouření, pití alkoholu, užívání dalších návykových látek, šikanu a celkové porušování školního řádu.

„Problémový žák je pro mě takový žák, který mě neposlouchá, nenosí úkoly, je zlý na ostatní spolužáky, šikanuje je a nevidím u něj zájem se naučit něco nového.“ (Eva)

„Problémové chování žáka je pro mě porušování školního řádu.“ (Markéta)

„To je asi každé chování, kdy mě žák neposlouchá, neplní úkoly, které mu zadám, vyrušuje, je zlý na ostatní, neví, jaká látka se zrovna probírá atd... Vyjmenovat by se toho dalo asi více.“ (Josef)

„Problematické chování u žáka je hodně široký pojem. Mohou sem spadat děti, kteří nenosí úkoly, vyrušují, ale také děti, které mají násilnické sklony, nebo stále vzdorují.“ (Luboš)

„Je to chování u žáka, který je neposlušný, zlý na kamarády a třeba si něco půjčí bez dovolení.“ (Alena)

10.2. Výzkumná otázka č. 2

Cílem druhé výzkumné otázky bylo zjistit, jak vyučující řeší problematické chování u žáka.

Někteří informanti uvedli, že danou situaci nejdříve pochopí a odhalí vztahy mezi žáky. K řešení těchto situací přizpůsobují závažnosti problému. Naprostá většina z nich uvedla, že mnoho problémů vyřeší domluvou a prostřednictvím komunikace, občas problém rozeberou s ostatními žáky. Někteří dokonce zmínili, že žákům se sami snaží být příkladem.

„Snažíme se vyhodnotit situaci. Žáky známe a víme, jaké mají mezi sebou vztahy, takže v případě že dojde k takovému incidentu mezi žáky, kteří jsou kamarádi, obvykle se jedná o jejich způsob zábavy, a tudíž dostanou napomenutí, úkol navíc, nebo něco podobného. Jestliže se jedná o problém mezi dětmi, kteří toto nevnímají jako zábavu, snažíme se situaci vyřešit, vyslechnout obě strany a následně podle závažnosti určíme další postupy.“ (Josef)

„Na školách se šikana odehrává velice často, takže je nutné o tom s žáky komunikovat a rozebírat to. Upozornit je na možná rizika a následky a být jim příkladem.“ (Ivana)

„Každý žák je jiný, takže obvykle přizpůsobuji své chování podle žáka. Na někoho musím být přísná a s někým se stačí jen domluvit.“ (Alena)

„Veškeré jejich změny chování prostě беру. Jsou to taky jen lidi, já sám občas nemám náladu a oni jsou ještě k tomu všemu v pubertě.“ (Luboš)

„Víceméně je to jejich věc. Oni si kazí zdraví a jsou za hlupáky.“ (Luboš)

„Snažíme se s nimi jednat dospěle a ukázat jim, že každý jsme nějaký a v případě jakéhokoli konfliktu se dá vše řešit prostřednictvím komunikace, nebo se mohou obrátit na nás pedagogy.“ (Eva)

„Nemohla jsem to nechat jen tak být, šla jsem za nimi a důrazně jsem jim naznačila, že porušují pravidla a toto jejich chování je zakázané. Následující den ve škole jsem v úvodu hodiny pouze pronesla pár vět, aby si byli i ostatní žáci vědomi, že kouření je do osmnácti let zakázané a že toto chování může mít další následky. Poté jsem to s dotýčnými u mě v kabinetu rozebrala více“ (Eva)

Ráznějším řešením, které informanti uvedli, je vyzvání žáka k tabuli, ústní zkoušení, napomenutí žáka, udělení žákovi malou pětku, ke které je přihlíženo při závěrečném hodnocení, napsání poznámky, nebo kontaktování rodičů. V případě potřeby se pedagogové nebrání obrátit se s prosbou o radu na své kolegyně, nebo vedení školy.

„Napomenu ho, dám úkol navíc, vyzkouším ho nebo něco podobného.“ (Josef)

„Takovýto žák je v mých hodinách ústně zkoušen. Kdyby k tomu mělo docházet častěji, vymyslela bych přísnější trest.“ (Ivana)

„Často se setkáváme s posmíváním, například když někdo špatně odpoví na otázku, nebo žák pokazí test. Žáci, kteří se posmívají jsou napomenuti, nebo vyzváni k tabuli.“ (Alena)

„Děti ví, že tyto věci do školy nepatří. Když jsem ve škole našla u některého z žáků cigarety, zabavila jsem mu je, dala poznámku a zavolala rodiče do školy, ale nikdy jsem nepřistihla žáka s alkoholem ve škole.“ (Alena)

„Já osobně ve svých třídách daný problém rozeberu i před ostatními žáky, navrhnou možné řešení a studenti se usmíří a následně podají ruce. V případě závažnějších situací jsou žáci samozřejmě náležitě potrestáni a další postup se probere i s vedením

a se zbytek pedagogického sboru, ale jestliže se jedná jen o malou drobnost, řeším to touto cestou.“ (Markéta)

„Máme ve třídě takový systém, že v případě že žák vyrušuje, nebo nenosí úkoly, napíšu si k sobě malou pětku. Za 5 malých pěttek dostává žák jednu velkou, ke které přihlížím při závěrečném hodnocení.“ (Markéta)

Jedna informantka dokonce uvedla, že někteří studenti jsou zkrátka zlí, tudíž se s tím ostatní musí vypořádat sami.

„Tohle záleží spíš na žácích. Někteří jsou zlí a mají potřebu se povyšovat nad ostatními.“ (Alena)

10.3. Výzkumná otázka č. 3

Ve třetí výzkumné otázce jsou pointou primárně příčiny problematického chování u žáků a jak nad nimi vyučující přemýšlí.

Jeden informant konstatoval, že žák vykazuje problematické známky chování z toho důvodu, že pochází ze sociálně slabší rodiny. Jedna vyučující naopak zmínila, že žák má zajištěnou rodinu, tudíž mu nic neschází, přesto však jeho chování bylo problematické.

„Pocházel ze sociálně slabší rodiny. Pravděpodobně v tom i vyrůstal.“ (Josef)

„Jednalo se o zajištěnou rodinu, takže si myslím, že žákovi nic nechybělo.“ (Eva)

V případě kouření cigaret u žáka, uvedla jedna informantka jako možnou příčinu prestiž a být začleněn do party.

„Asi jejich prestiž a potřeba být začleněn do party.“ (Alena)

Celkově lze říci, že každý informant přemýšlel nad příčinami daného chování u studentů jinak, jelikož někdo si dané příčiny nechtěl připouštět, jiní se snažili pomoci a další žákům zase nevěřili, nebo je dokonce ani žádné příčiny nenapadly.

„Ve většině případech je osobní život studenta pro pedagogy nepřístupný. Na druhém stupni trávíme se studenty pouze určité hodiny, a to ani ne každý den, tudíž známe jen málo ze soukromí dítěte. Studentům se vždy snažím být nápomocná a v případě že žák sám chce, může za mnou kdykoli přijít a sdělit mi své potíže.“ (Eva)

„Žák byl unavený, téměř se nebavil se spolužáky, dost se uzavíral do sebe, nenosil úkoly a nebyl aktivní v hodinách. Jednou přišel do školy s obrovskou modřinou na tváři, kde byly vidět otisky dlaně. Do té doby mě nenapadlo, že by jeho chování bylo způsobeno problémy v rodině.“ (Markéta)

„Nemyslím si, že by žák vyrušoval, nebo nenosil úkoly z toho důvodu, že jeho rodina má problémy.“ (Josef)

„Prej se nemohl učit, protože má nemocnou babičku“ (Ivana)

„Děti si velmi rádi vymýšlí a pokoušejí se vymyslet spoustu leváren, aby se vyhnuli testům, zkoušení atak dále. Nemáme prostředky ani čas zkoumat, zda nám dítě říká pravdu nebo ne.“ (Ivana)

„Začala měnit své nálady, téměř se nebavila se svými kamarádkami a dost se zhoršila ve škole. Několikrát jsem se jí ptala, zda je všechno v pořádku, jestli se něco neděje. Stále mi tvrdila, že je vše v pořádku.“ (Alena)

10.4. Výzkumná otázka č. 4

Čtvrtá výzkumná otázka se zabývá činy, jimiž vyučující předchází dalším projevům problematického chování.

Tři informanti uvedli, že na jejich školách studenti každý rok dochází na jednodenní seminář, který je zaměřen na nežádoucí projevy chování. Buďto je to seminář na téma šikany, nebo užívání návykových látek.

„Studenti se účastní jednorázového semináře na téma užívání návykových látek, ve kterém je kladen veliký důraz na kouření a alkohol, ale samozřejmě i na jiné drogy“
(Eva)

„Pravidelně do školy jezdí jedinci od Policie ČR a mají krátkou přednášku pro naše studenty i s příběhy ze života na téma užívání návykových látek.“ (Markéta)

„Jednou za čas na naší škole probíhá preventivní program pro děti, který je věnován právě tématu šikany.“ (Luboš)

Vyučující uvedli, že se snaží dát žákům najevo, že v případě jakýchkoli potíží se na ně mohou obrátit.

„V případě jakéhokoli konfliktu se dá vše řešit prostřednictvím komunikace, nebo se mohou obrátit na nás pedagogy.“ (Eva)

„Studentům se vždy snažím být nápomocná a v případě že žák sám chce, může za mnou kdykoli přijít a sdělit mi své potíže.“ (Eva)

„Je nutné o tom s žáky komunikovat a rozebírat to. Upozornit je na možná rizika a následky a být jim příkladem a snažit se jim pomoci.“ (Ivana)

Jedna informantka zmínila, že svým žákům doporučuje diáře, aby se zamezilo zapomínání na pomůcky, či zkoušení.

„Stále jim doporučuji mít nějaký diář, kam si budou vše zapisovat, ale většinou je má snaha marná.“ (Eva)

Za vhodnou metodu prevence někteří také volí jednat s dětmi jako s dospělými, mít jasná pravidla a být příkladem pro své žáky.

„Je nutné o tom s žáky komunikovat a rozebírat to. Upozornit je na možná rizika a následky a být jim příkladem a snažit se jim pomoci.“ (Ivana)

„S žáky si vždy nastavíme jasná pravidla, která se snažíme všichni dodržovat. Nerada se nad žáky povyšuji a co platí pro ně, samozřejmě dodržuji i já. Myslím si, že si jsou

tohoto žáci vědomi a podle mě to i oceňují. Jednám s nimi jako s dospělými a snažím se mít pro ně pochopení.“ (Eva)

„Jednám s nimi dospěle a snažím se jim v hodinách nedat prostor k vyrušování nebo dělání jiných věcí.“ (Josef)

„Vždy žákům dám najevo co si s mí dovolit a co ne. Osobně se mi osvědčilo začít s novou třídou trochu přísněji a postupem času ubírat.“ (Markéta)

V případě výskytu problematického chování, někteří informanti sdělí problém i ostatním žákům, aby si byli vědomi možných následků.

„Ve škole jsem v úvodu hodiny pouze pronesla pár vět, aby si byli i ostatní žáci vědomi, že kouření je do osmnácti let zakázané a že toto chování může mít další následky.“ (Eva)

„Ve škole se samozřejmě snažíme řešit veškeré maličkosti a veškeré náznaky šikany šetříme. Já osobně ve svých třídách daný problém rozeberu i před ostatními žáky, navrhnou možné řešení a studenti se usmíří a následně podají ruce.“ (Markéta)

ZÁVĚR

Stěžejním cílem této bakalářské práce bylo zjistit, jak pedagogové přistupují k problematickým žákům a jak řeší problematické situace. Problematické chování u žáků je častý jev, který se ve školství vyskytuje a každý pedagog k němu může přistupovat jiným způsobem.

Teoretická část definovala kázeň a její funkce, dále pak problémové chování u žáků, typy a projevy tohoto chování a následně příčiny vzniku problémového chování. Mezi typy problematického chování řadíme nadměrné upoutávání pozornosti, lhaní, krádeže, útěk, agresi, nebo také například šikanu. Poslední část teoretického souboru se zabývá možným řešením problematických situací a školní nekázně.

Cílem praktické části bylo provést kvalitativní výzkum v podobě polostrukturovaných rozhovorů s vyučujícími základních škol a nižšího stupně gymnázií a zjistit, kdy se pro ně žák stává problematickým, jak přistupují k takovýmto žákům a jak řeší vzniklé situace.

Všichni informanti definovali problematické chování u žáků velice podobně. Shodli se, že se jedná o neplnění povinností, neposlušnost, zlé chování vůči svým spolužákům či učitelům, vyrušování, a dokonce i nepozornost. Vyučující se domnívají, že nepozornost žáků je možné ovlivnit obsahem vyučování, nicméně kvůli osnovám, které musí každý pedagog plnit, není možné měnit obsah vyučování. Naopak způsob vyučování může mít taktéž veliký vliv na pozornost studentů, a právě to může být řešením pro nepozornost žáků. Téma šikany je taktéž častým projevem problematického chování u žáků. Dle výzkumu bylo zjištěno, že se vyučující potýkají s řešením drobných náznaků šikany a pouze výjimečně dochází k závažnějším problémům. Nutno zmínit pojem kyberšikany, jelikož jeden z vyučujících si byl jist, že dnešní děti se schylují k šikanování svých vrstevníků primárně pomocí sociálních sítí. Což je soukromí žáků, kam pedagog nemá přístup, nicméně může to mít taktéž veliký vliv na osobnost člověka a následně na projevy jeho chování nejen v prostředí školy. Ani jeden z informantů neuvedl, že by

důvodem šikanování mohly být vnitřní pocity nejistoty, strach, či potýkání se s náročnou životní situací. Tři ze šesti informantů se setkali se studentem, který měl závislost na návykových látkách. Z toho jeden student bral silné medikamenty a druhý případ, který popsali dva vyučující se týkal žáka, který měl závislost na marihuaně. U tohoto žáka vyučující uvedli jako důvod fakt, že pocházel ze sociálně slabší rodiny a s vysokou pravděpodobností byli i jeho rodiče závislí na drogách. Jednalo se o pouhé domněnky pedagogů, ani jednoho však nenapadla možnost emočního strádání, či pocity zoufalosti a nevládnutelnosti situace u žáka.

U problematických žáků vyučující volí jako řešení napomenutí, ústní zkoušení, či zapisování si malých známek a následné zhoršení školního prospěchu. Jedna vyučující uvedla, že se snaží žákovi porozumět a řešení následně přizpůsobit podle jejích osvědčených metod. Tři informanti uvedli, že se pokoušejí žáky více vnímat a že se zamýšlejí nad možnými osobními problémy, s kterými si žáci neumí sami poradit. Tito vyučující si jsou vědomi toho, že osobní problémy žáka mohou mít vliv na chování daného jedince i v prostředí školy.

Naopak zbylí tři informanti jsou přesvědčeni o tom, že s každým žákem by se mělo jednat stejně rázně. Nepřipouští si názor, že žáci mohou mít osobní problémy. Tvrdí, že jsou v období puberty, rádi lžou a vymýšlí si spoustu důvodů pro omluvení jejich chování.

K předcházení nežádoucího chování u žáků, vyučující volí dobrou komunikaci a veškeré problémy s žáky dostatečně probrat. V případě výskytu problematického chování, informanti sdělí danou situaci i ostatním žákům, aby byli dostatečně poučeni a následně neopakovali obdobné chování. Tři informanti uvedli, že se na školách ve kterých vyučují, studenti účastní povinných seminářů, jež jsou zaměřeny na užívání návykových látek a na téma šikany.

Všichni informanti se shodli, že v roli pedagoga je velice důležitá samotná osobnost vyučujícího. Stěžejním úkolem pro pedagoga je tedy najít vhodný způsob komunikace s žáky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AUGER, M.-T., BOUCHARLAT, CH. (2005). Učitel a problémový žák. Praha: Portál.

BENDL, S. (2001). Školní kázeň. Praha: ISV.

BENDL, S. (2011). Školní kázeň v teorii a praxi. Praha: Triton.

BENDL, S. (2011). Kázeňské problémy ve škole. Praha: Triton.

FONTANA, D. (2003). Psychologie ve školní praxi. Praha: Portál.

GAIRNS, L.G. (1988). Behaviour Problems. DUNKIN, M. J. The International Encyclopaedia of Teaching and Teacher Education. Oxford: Pergamon Press.

HARSA, P., KERTÉZSOVÁ, D., MACÁK, M., VOLDŘICHOVÁ, I., ŽUKOV, I. (2012). Současné projevy agrese. Přehledové články, 13 (4), 151–154.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. (2000). Psychologický slovník. Praha: Portál.

HENDL, J. (2005). Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál.

HORT, VL., HRDLIČKA, M., KOCOURKOVÁ, J., MALÁ, E. A KOL. (2000). Dětská a adolescentní psychiatrie Praha: Portál.

HUTYROVÁ, M. A KOL. (2019). Děti a problémy v chování: Etopedie v praxi. Praha: Portál.

MATĚJČEK, Z. (1991). Praxe dětského psychologického poradenství. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. (1997). Jak a proč nás trápí děti. Praha: Grada.

MAREŠ, J. (2015) Tvorba případových studií pro výzkumné účely. Pedagogika, 65 (2), 113-142.

MIOVSKÝ, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing.

PATTON, M. Q. (1990). Qualitative evaluation and research methods. SAGE Publications, inc.

PRŮCHA, J. a WALTEROVÁ E.; MAREŠ J. (2001). Pedagogický slovník. 3., rozšířené a aktualizované vydání, 3. vyd. Praha: Portál.

STŘELEČ, S. (2011). Studie z teorie a metodiky výchovy 2. Brno: Masarykova univerzita.

VÁGNEROVÁ, M. (2012). Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál.